

DE GLAZEN BOL

DE GLAZEN BOL

Gebruik maken van de
publieke ruimte is een
kwestie van willen, kunnen
en mogen.

PASCAL DEBRUYNE
MIEKE NOLF

DE PUBLIEKE RUIMTE ALS MEDEOPVOEDER

OVER KIND ZIJN IN DE STAD

Welke invloed heeft de stad op kinderen en jongeren? Kort samengevat ziet Sven De Visscher het als volgt: “stedelijkheid is een realiteit waar je rekening mee moet houden omdat Vlaanderen verstedelijkt gebied is. De woonomgeving van veel Vlaamse kinderen kenmerkt zich door heterogeniteit, anonimiteit en densiteit. Leven in de stad confronteert kinderen met het verschil, met het ‘anders-zijn’.” Hij kan het weten, want hij deed een onderzoek in Gent naar de publieke ruimte. Stof tot nadenken over kind zijn in de stad.

[Het sociale aspect van de woonomgeving](#)

Mieke en Pascal: Leren kinderen niet vooral op school en in het gezin? Wat heeft de woonomgeving daarmee te maken?

Sven: Traditioneel ziet men de socialisatie van kinderen als een gesloten proces. De ouders en instituties zoals het onderwijs en het jeugdwerk worden als enige opvoeders gezien. Dit is echter een onvolledig beeld. Socialisatie is een open proces met allerlei invloeden, waar de traditionele ‘opvoeders’ niet altijd vat op hebben: vrienden en leeftijdsgenoten, de televisie, internet... Zo is ook de woonomgeving een medeopvoeder. Met onder meer de sociale controle in de wijk, de aanwezigheid van verschillende groepen in de publieke ruimte en de ervaring van veiligheid of onveiligheid. Tenslotte bepaalt het kind zelf ook in welke ruimtes het zich begeeft. Je hebt kinderen die graag buiten op straat spelen, maar je hebt ook kinderen die liever binnen spelen of buiten tot de eigen tuin beperken. Binnen verschillende woonomgevingen leren kinderen

verschillende opvattingen over burgerschap, samenleven en gemeenschap kennen, alsook de verhouding tussen verschillende groepen en hun eigen positie binnen dit alles. Via de heersende opvattingen in de eigen woonomgeving leren kinderen ten slotte hoe ze mee vorm kunnen geven aan de samenleving.

Mieke en Pascal: Kan je dat concreter maken?

Sven: Ik heb onderzoek verricht in drie buurten: in Sint-Pieters-Buiten, beter bekend als het ‘miljoenenkwartier’, in Steenakker, dat is een sociale tuinvijk naast Nieuw Gent, en in Nieuw Gent zelf, een sociale wijk die vooral bekend staat omwille van de vele hoogbouwtorens. Dit zijn drie totaal verschillende woonomgevingen. In Sint-Pieters-Buiten merk je dat kinderen de publieke ruimte vooral ervaren als doorgangsgebied. Er zijn een aantal belangrijke plaatsen in de wijk waar de kinderen naartoe gaan: de scouts, de school, de kerk en het park, maar daarnaast zijn heel veel betekenisvolle plaatsen van die kinderen buiten de wijk: de muziekschool, de binnenstad, vriendjes in andere wijken... De scouts, de school en de kerk spelen een belangrijke rol in de socialisatie van kinderen in de gesloten gemeenschap van het miljoenenkwartier. Ook voor ouders betekent het hebben van kinderen die naar de plaatselijke school of scouts gaan een belangrijke hefboom in het uitbouwen en onderhouden van sociale contacten in de buurt. Alleen ouders met kinderen die naar de plaatselijke school of scouts gaan behoren tot de gemeenschap. Wie geen kinderen heeft, moet zijn gemeenschap ergens anders zoeken. Je merkt bovendien dat de publieke ruimtes in de wijk niet collectief gebruikt

“Alleen ouders met kinderen die naar de plaatselijke school of scouts gaan behoren tot de gemeenschap.”

worden. Ook kinderen maken geïndividualiseerd gebruik van de publieke ruimte. Je kunt als kind bijvoorbeeld niet zomaar naar het park om met andere kinderen te spelen, want er zijn geen andere kinderen. Tenzij de scouts er een activiteit heeft, maar een dergelijke activiteit heeft een gesloten karakter; of tenzij je op voorhand afsprekt met iemand om te gaan spelen. De scouts en de school zijn dus belangrijke socialisatiekaders voor de kinderen in deze wijk.

[De rol van gender en verzuiling](#)

Sven: In de tuinvijk Steenakker merk je dat de socialisatie heel anders verloopt. Je ziet er duidelijke groepsgebonden patronen. Een eerste invloed is de verzuiling, die duidelijk wordt door de christelijke en de socialistische huisvestingsmaatschappij. Zeker vroeger speelden de kinderen uit de katholieke straten niet met de ‘Sossen’ en omgekeerd. Je merkt dat de verzuiling nog steeds speelt, hoewel het nu eerder met reputatie te maken heeft: de socialistische blokken hebben een andere naam dan de woningen van de katholieken. Ook de uitbouw van de wijk speelt een rol. In de jaren 50-60-70 werd de wijk verder uitgebouwd en ontstond er een mentale grens tussen de ‘oude wijk’ Steenakker, en de ‘nieuwe wijk’ Nieuw Gent. Ik heb ook oudere mensen

geïnterviewd en die gaven bijvoorbeeld aan dat het not done was om met een lief van de ‘nieuwe wijk’ af te komen als je in de ‘oude wijk’ woonde. Sinds de jaren 80-90 wordt etniciteit een belangrijk criterium. De Turkse gezinnen in de wijk die deelnamen aan het onderzoek hebben bijvoorbeeld een eigen hecht sociaal netwerk dat zich ook vertaalt naar de schoolkeuze en deelname aan het lokale jeugdwerk. In het jeugdwerk daar heb je ofwel een grote groep allochtonen of je hebt er geen, omdat de Turkse gemeenschap duidelijke groepsgebonden patronen kent. Een Turkse jongen vertelde me: “ik ken hier iedereen en ik kom overal”. Toen ik met hem op stap ging, bleek dat te kloppen: hij zei tegen iedereen goedendag en mocht overal naartoe waar hij wou. Alleen bestond ‘iedereen’ voornamelijk uit mensen uit de Turkse gemeenschap van de wijk, of kinderen die bij hem op school zaten, en hield ‘overal’ een specifiek ruimtelijk patroon in dat grotendeels bestond uit plaatsen waar deze mensen woonden of waar hij ze ontmoette. Ook gender speelt een rol: sommige meisjes verwezen heel vaak naar het ‘driehoekplein’, wat bij sommige jongens weinig tot niet gekend was. Interessant in Steenakker is dat er naast de groepsgebonden patronen ook knooppunten zijn waar de verschillende groepen

geconfronteerd worden met elkaar. Zo is er een actieve buurtgroep die een rommelmarkt organiseert waar alle groepen bewoners op af komen. Wie opgroeit in Steenakker weet dus dat er diversiteit is, dat er verschil is en heeft tegelijkertijd een inbedding in een eigen groep. Dit is een belangrijk verschil met de woontorens van Nieuw Gent. Daar is de diversiteit heel groot. Er zijn meer dan zeventig verschillende nationaliteiten, er wonen zowel gezinnen als alleenstaanden en bejaarden en heel vaak gaat het om tijdelijke woningen. De bewoners ervaren deze diversiteit constant. Maar de groepsgebonden patronen zoals die in Steenakker voorkomen, zijn hier minder herkenbaar. Verschillende bewoners van Nieuw Gent geven aan dat de nog steeds toenemende diversiteit een grote druk legt op de sociale verbondenheid in de wijk. De veelheid aan talen, leefstijlen en culturen maakt het moeilijk om je buren te leren kennen. Eén van de oudere bewoners vertelde me dat de samenstelling van zijn straat zo vlug verandert dat hij niet meer kan volgen. Die man heeft op zich geen

probleem met diversiteit, maar wel met de ruimtelijke concentratie ervan. Samen met andere oudere bewoners plooit hij zich steeds meer terug in het vertrouwde parochiale netwerk.

Contacthypothese klopt niet

Mieke en Pascal: Het is dus niet zo dat vooroordelen verdwijnen als je samen in dezelfde omgeving woont?

Sven: De contacthypothese, de idee dat vooroordelen verdwijnen als mensen in dezelfde buurt wonen of op dezelfde school zitten, is sterk bekritiseerd in de pedagogiek. Gemengde wijken zijn niet per definitie wijken waar meer verdraagzaamheid is of waar meer contacten bestaan tussen de verschillende sociale en culturele groepen. Mensen weten niet altijd hoe ze met al die diversiteit moeten omgaan. In Nieuw Gent ondervinden veel bewoners weinig aangrijpingspunten om contacten te leggen of te onderhouden met hun buren. Het buurtwerk en het opbouwwerk spelen dan ook een belangrijke rol in die wijk omdat ze via activiteiten en voorzieningen impulsen

geven aan een zeker gevoel van gemeenschap. Toen ik de kinderen van Nieuw Gent interviewde, dacht ik dat ik geen enkel patroon kon ontwaren in hun aanwezigheid in de publieke ruimte. Het ene kind vond een bepaalde straat belangrijk, een ander kind een voetbalpleintje, een derde de kinderwerking. Groepsgebonden patronen zoals in Steenakker had je hier niet, omdat de groepen veel te klein waren en elke groep slechts een beperkte impact had op de sociale relaties en ruimtelijke patronen van kinderen. Ik dacht dat het hier net als in het miljoenenkwartier om geïndividualiseerd gebruik van de ruimte ging, weliswaar met een belangrijkere rol voor de publieke ruimte als ontmoetingsruimte. Maar dat was slechts beperkt juist. Beetje per beetje ontwaarde ik heel gepersonaliseerde netwerken. Kinderen van Nieuw Gent konden sommige grenzen waar de volwassenen op botsen overbruggen. In de kinderwerking 't Leebeekje, bijvoorbeeld, komen de gepersonaliseerde netwerken van verschillende kinderen samen. Uiteraard leidt dit soms tot conflicten.

Maar kinderen ontdekken er nieuwe vormen van samen leven en spelen. Ze nemen dit mee buiten het kader van de werking, op de straat. Op die manier zie je dat kinderen niet alleen beïnvloed worden door maatschappelijke breuklijnen, zoals men traditioneel denkt, maar zelf ook die breuklijnen gaan beïnvloeden. Ze stellen de grenzen die volwassenen ervaren in vraag door hun alledaags sociaal handelen.

Mieke en Pascal: Dat omgaan met verschil leer je ondermeer op straat in bepaalde wijken. Maar hun ouders vinden de straat misschien te gevaarlijk?

Sven: Precies. Dat is wat ik het grote-boze-wolf-syndroom noem. Enerzijds willen volwassenen kinderen beschermen tegen gevaar. De stedelijke publieke ruimte als grote boze wolf is, zoals in het sprookje, een aanwijsbaar maar onvoorspelbaar gevaar. De toegenomen verkeersdruk speelt hierin zeker een rol. Daarnaast heb je de stranger-dangers, het gevaar dat uitgaat van de onbekenden in de publieke ruimte. Anderzijds worden kinderen in de publieke ruimte ook zelf steeds vaker als overlast gepercipieerd. Gebruik maken van de publieke ruimte is een kwestie van willen, kunnen en mogen. 'Willen gebruik maken van de publieke ruimte' hangt samen met de vraag of er daar iets te beleven valt, denk aan het park op Sint-Pieters-Buiten waar je nooit 'zomaar' andere kinderen kunt ontmoeten. 'Kunnen gebruik maken' hangt af van de ruimtelijke claims die verschillende groepen maken. Dit is duidelijk in Steenakker, waar verschillende groepen hun eigen plekjes creëren. En de vraag naar 'mogen' hangt samen met de tendens naar bescherming van kinderen en de perceptie van overlast door

kinderen. En dat lijkt vooral te spelen in Nieuw Gent.

Mieke en Pascal: Men gaat zich terugtrekken in de private sfeer. Er wordt een 'geografie van jeugdland' gecreëerd; een afgesloten ruimte voor kinderen die een veilige haven biedt los van de reële wereld. Was het vroeger dan anders en beter?

Sven: De geografie van het jeugdland verwijst naar een oud fenomeen. In de 18de eeuw zag Rousseau de maatschappij reeds als bron van verderf, waartegen het kind, dat van nature goed was, moest beschermd worden. Daaruit is het zogenaamde jeugdland ontstaan, een term van Lea Dasberg. Het jeugdland is het geheel van instellingen voor jeugdigen die buiten de volwassenenwereld bestaan. Die instellingen moeten kinderen op de steeds complexer wordende maatschappij voorbereiden. Je merkt doorheen de geschiedenis een institutionalisering van de opvoeding; denk maar aan het onderwijs, de kinderopvang en het jeugdwerk. Wat begon alles een middenklasse-ideaal breidt zich uit naar de arbeidersjongeren. We moeten nu allemaal universitair zijn.

Mieke en Pascal: Geldt dit ook voor alles wat met jeugdruimte te maken heeft?

Sven: We merken dat men stilaan afstapt van een speelruimtebenadering - waarbij kinderen een aparte plaats krijgen in de samenleving, zoals een speelplein - en kiest voor de idee van de kindvriendelijke stad. Volgens dit concept moeten kinderen autonoom kunnen bewegen door het stedelijk weefsel. In Gent vertaalt zich dat in het speelweefselmodel, waarbij kinderen zich zelfstandig kunnen bewegen van plek tot plek. Ook de informele speelruimtes, dat zijn de publieke ruimtes die kinderen zich spontaan toe-eigenen, krijgen een plaats in dit verhaal. Een kindvriendelijke omgeving hoeft vanuit dit model dus helemaal niet gepaard te gaan met grote speelpleinprojecten. Belangrijk in heel deze discussie lijkt me dat het beleid zich steeds de vraag moet stellen welk kind het voor ogen heeft bij bepaalde interventies. De onderzoekservaringen in Nieuw Gent, Steenakker en Sint-Pieters-Buiten leren dat kinderen op heel verschillende manieren kunnen, mogen en willen aanwezig zijn in de woon-

omgeving en dat - omgekeerd - de woonomgeving op heel verschillende manieren aanwezig is in de leefwereld van kinderen. Kindvriendelijkheid houdt in een wijk als Nieuw Gent waarschijnlijk heel andere criteria in dan in een wijk als Sint-Pieters-Buiten. Ik denk dat we de vraag moeten durven stellen in welke mate de huidige uitwerking van de kindvriendelijke stad meer aansluit bij een middenklasse-ideaal over de gewenste aanwezigheid van kinderen in de publieke ruimte, dan wel bij de realiteit van de diversiteit van situaties waarbinnen kinderen in de stad opgroeien.

Mieke en Pascal: Hoe creëer je als overheid een kindvriendelijke stad voor alle kinderen?

Sven: Eerst en vooral door te beseffen dat jeugdbeleid niet enkel een verantwoordelijkheid van de jeugddienst is, maar onderdeel uitmaakt van een ruimer sociaal beleid van een stad. De jeugddienst van Gent kan hier als voorbeeld dienen: de speelruimteambtenaar is bij aanvang van haar opdracht bij verschillende stadsdiensten gaan aankloppen en gaan uitleggen hoe

“Een Turkse jongen vertelde me: “ik ken hier iedereen en ik kom overal.””

ook zij bij een speelruimtebeleid betrokken zijn. De jeugddienst heeft een plangroep speelruimtebeleid opgericht waarin heel veel sectoren vertegenwoordigd zijn: cultuur, onderwijs, welzijn, groendienst, mobiliteit en nog anderen zijn aanwezig. Zo kan men nadenken over de stad als geheel, als sociaal kader waar ook kinderen deel van uitmaken, en over de manier waarop beslissingen in het stedelijk beleid een weerslag hebben op de situatie van kinderen.

Sven De Visscher is als onderzoeker verbonden aan de vakgroep sociale agogiek van de universiteit Gent. Dit artikel verscheen eerder in een uitgebreidere versie in Tienstiens, de andere krant van Gent.

_ _ _ _